

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 314

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.29>**О. Д. Замашкіна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7343-3497>*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри права і соціальної роботи
Ізмайльського державного гуманітарного університету***І. І. Прудченко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8547-7104>*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Київського кооперативного інституту бізнесу і права***Н. С. Чернікова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5470-0622>*кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри філософії, соціології та історії
Дніпровського державного аграрно-економічного університету***СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У ЧАСІ АКТУАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ**

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Феномен волонтерства позиціонується стійким позитивним каталізатором суспільного розвитку та чинником інтенсифікації безпеки соціального середовища. Особливої актуальності волонтерська діяльність набуває на тлі актуальних викликів воєнного часу. Волонтери доволі часто стикаються з низкою проблем у процесі взаємодії з державними органами та суспільством, що впливає на подальшу ефективність їх діяльності, рівень вмотивованості до її розвитку. Серед таких детермінуючих чинників варто відзначити недосконалість законодавчо-правового регулювання, наявність бюрократичних механізмів, низький рівень розвитку державно-приватного партнерства в контексті волонтерської діяльності, що суттєво ускладнює функціонування волонтерських організацій та спричинює низький рівень реєстрації волонтерів, стримуючи подальший поступ даного виду діяльності.

Волонтерство, загалом, являє собою соціально значущу діяльність, що має на меті вирішення першочергових соціальних проблем. На тлі масштабних викликів війни волонтерський рух формує невидимий фронт соціального захисту, що вимагає на сьогодні належної підтримки зі сторони держави, спільноти науковців та суспільства загалом [1]. Саме рівнем взаємодії усіх стейкхолдерів

визначаються на сьогодні рівень життя та соціального захисту військових та цивільних громадян.

Динаміка функціоналу та значимості волонтерської діяльності з перших днів війни в Україні набуває нових обрисів та не обмежується навіть перспективним періодом повоєнного відновлення. Волонтерство формує наразі окремий, відносно незалежний інститут соціальної безпеки, що вимагає дослідження можливостей його гармонійного та безперешкодного розвитку. Проблема, мало досліджена у науковому полі, формує нові підстави для оптимізації організаційного управління волонтерськими проектами та розробки стратегії перспективного розвитку волонтерського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дефініція волонтерства не є новітнім поняттям у соціальній сфері розвитку та входить в широке коло досліджень учених (У. Блокха [1], О. Панькова, О. Касперович, О. Іщенко [2], С. Яремчук, А. Семенюк-Прибатень, В. Адамовський [3], В. Руденко [4]). Волонтерська діяльність позиціонується авторами в контексті особливої концепції свободи (Т. Яцюк [5], Р. Драпушко, О. Ілюк [6]), особистісно-мотиваційного розвитку (Ю. Мацієвський, Я. Лук'янчук [7]), стратегій залучення добровольців до реалізації соціально значимої

діяльності (Р. John та ін. [8]). Особливості еволюції досліджуваного феномену вивчали закордонні дослідники С. Rochester [9], L. Hustinx та ін. [10], К. Dempsey-Brench, А. Shantz [11], N. Webster, К. Ajrouch, Т. Antonucci [12].

У той же час, сучасний контекст волонтерської діяльності набуває принципово нового значення, трансформуючись із малорозвиненого вибіркового руху в потужний соціальний інститут. Основні питання подальшого розвитку волонтерства, його підтримки у законодавчо-правовому полі залишаються невирішеними, що актуалізує проблематику даного дослідження.

Формулювання мети статті. Метою роботи є аналіз аспектів соціального впливу волонтерської діяльності в Україні в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Волонтерська діяльність набула нового етапу розвитку в Україні з початком повномасштабного вторгнення рф. В українському суспільстві стали звичними явища організованого долучення до допомоги в кризових ситуаціях як результат підвищення рівня соціальної відповідальності суспільства.

Аналіз специфіки розвитку явища волонтерства, розуміння причинно-наслідкових зв'язків сприятиме розробленню кращих практик із метою досягнення більш ефективних результатів. Зазначений процес вимагає розвитку теоретико-методологічної основи даного соціального явища, формування нових концептуальних моделей, а також

розробки принципово нового підходу до оцінювання ефективності волонтерської діяльності [5].

Волонтерство володіє значущою спроможністю об'єднувати різних представників суспільства навколо єдиної мети, спільних соціальних цінностей, що виходить за межі усталеної концепції задоволення індивідуальних інтересів та нівелює різногосся, у тому числі – політичні [7]. Волонтерська діяльність формує стійку основу для ефективної взаємодії та співробітництва у векторній спрямованості на єдине суспільне благо.

Окрім того, волонтерський рух створює передумови для створення цільових спільнот, в межах яких різних представників соціуму об'єднують взаєморозуміння, спільні цінності, що сприяє розвитку загальної концепції взаємодопомоги в соціумі, розвиває толерантність та емпатію, сприяє ефективному поступу громадянської свідомості та укріпленню соціальної єдності [13].

Від початку війни в Україні більш, ніж кожен другий громадянин у різних формах долучався до волонтерської діяльності. У офіційному Реєстрі волонтерів за перший рік війни зареєструвалось до п'яти тисяч осіб (рис. 1).

Водночас, велика кількість людей займається волонтерською діяльністю, з різних причин не реєструючись у державних органах. Зокрема, поширеним способом волонтерства є збір на банки (рис. 2).

Волонтерська діяльність володіє особливою значимістю в підтримці внутрішньо переміщених осіб, кількість яких сягає до 5 млн. осіб [16].

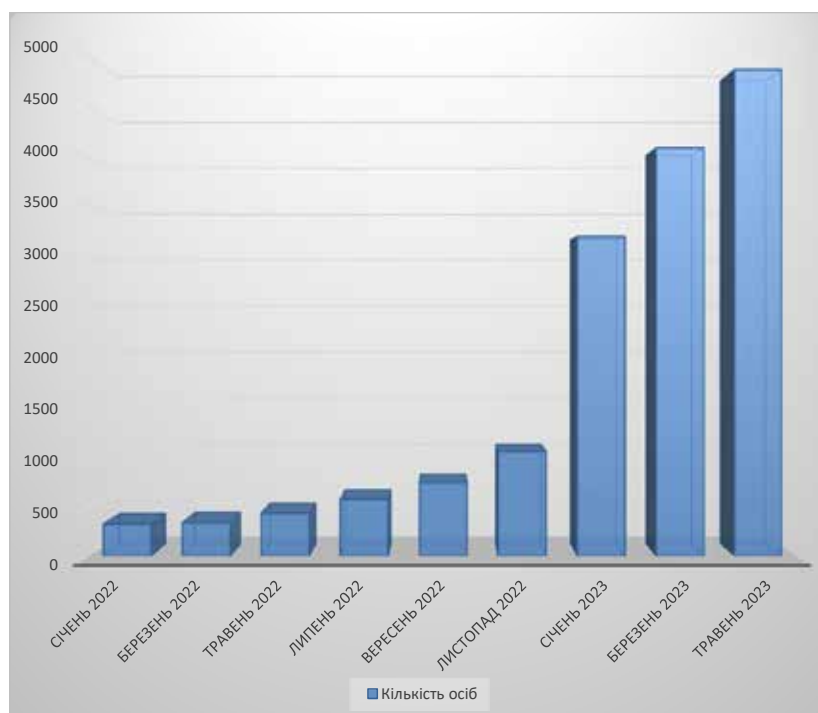

Рис. 1. Чисельність Реєстру волонтерів в Україні

Джерело – [15].

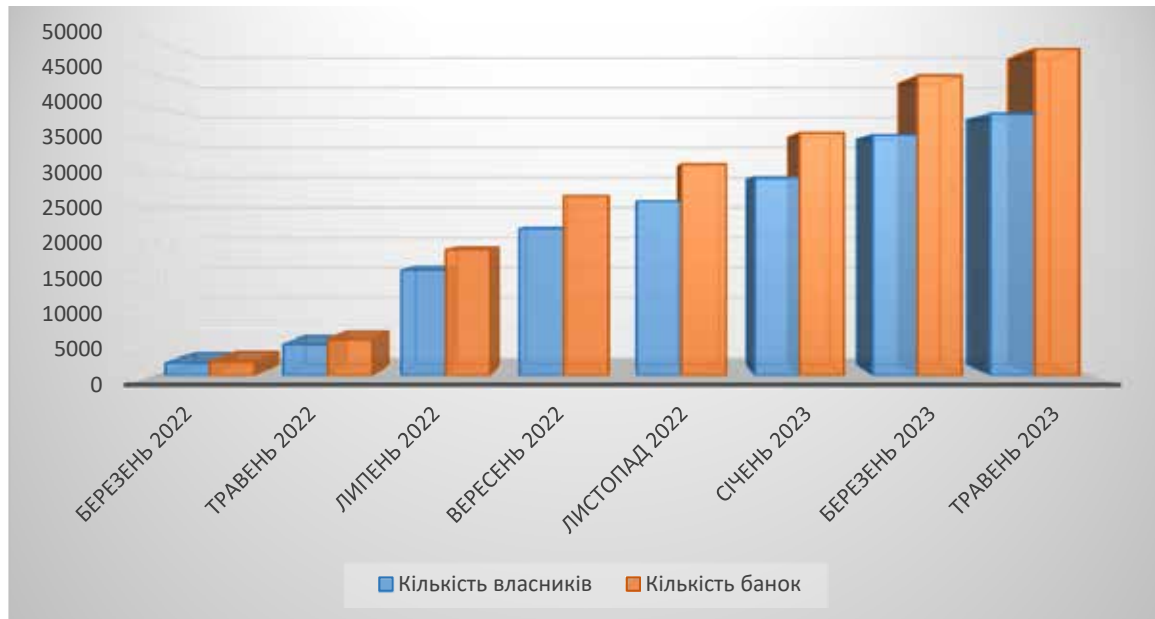

Рис. 2. Кількість банок для збору коштів та їх власників в Україні

Джерело – [15].

Активні процеси внутрішньої мало контрольованої міграції стали викликом для суспільства, економіки та інститутів держави. Проблематика, що супроводжує процеси внутрішньої міграції, виходить за межі фінансової допомоги та матеріальних дотацій, вимагаючи підтримки процесів реінтеграції переміщених осіб у суспільство [14].

У даному контексті, волонтерські організації створюють можливості для отримання соціальної підтримки, освіти та професійної перепідготовки, подальшого розвитку. Відповідно, стимулюється економічний розвиток соціуму: зростає зайнятість, залучаються інвестиції, знижується рівень безробіття, зростає самозайнятість населення. Усе це сприяє підвищенню рівня соціальної безпеки, укріплює соціальну солідарність, забезпечує стабільність у суспільстві.

Потреба у створенні Реєстру волонтерів виникла ще у 2014 році. Внесення у реєстр захищає волонтера від низки бюрократичних обмежень та упереджує ризик потрапити під фінмоніторинг. Водночас, самі волонтери переконують у недосконалості функціонування Реєстру, а також наявності ряду проблем, що утруднюють розвиток волонтерських організацій. Серед основних проблем – розвинений патерналістський менталітет в суспільстві, низький рівень культури доброчинності, недовіра громадян до безкорисливих дій [4].

Окрім групи ментальних чинників, ефективному розвитку волонтерства заважає зниження рівня економічного благополуччя населення та нерозвиненість державної політики сприяння розвитку, відсутність стимулів з боку держави. Впливовими є, також, проблеми інституційного росту:

недостатній рівень публічної діяльності, низький рівень управлінської культури персоналу [6].

Волонтерська діяльність забезпечує відчутну фінансову допомогу військовим та цивільним України в часі викликів війни. За даними рейтингу видання «Forbes» [17], найбільші волонтерські організації лише за 9 перших місяців війни зібрали 63 млрд. грн. (табл. 1). Зазначені значущі суми характеризуються різким зростанням в цей період.

Результати дослідження розвитку волонтерства в Україні повинні бути використані для розробки програм оптимізації підтримки та розвитку волонтерської сфери діяльності. Щодо необхідних змін на законодавчому рівні, найактуальнішими є пропозиції щодо:

- спрощення механізму реєстрації в Реєстрі волонтерів;
- скасування оподаткування прямих витрат неприбуткових організацій на діяльність волонтерів;
- запровадження соціальних гарантій для волонтерів;
- запровадження Державної програми з розвитку волонтерської діяльності, що передбачає популяризацію волонтерства в Україні, підвищення рівня співпраці волонтерів з органами влади.

Окрім того, необхідними вбачаються підвищення прозорості співпраці з органами місцевого самоврядування, формування механізмів верифікації волонтерів, створення єдиного консультативного центру з волонтерства та навчальних блоків для населення щодо можливостей волонтерського менеджменту [6]. Зростає, також, необ-

Таблиця 1

Рейтинг найбільших фандрейзингових платформ за перші 9 місяців війни в Україні

Організація	Зібрана сума, млрд. грн.
Спецрахунки НБУ для військових та гуманітарних потреб	21,5
Благодійна організація World Central Kitchen	13,8
Платформа United24	8,5
Фонд «Повернись живим»	5,3
SCM, Фонд Ріната Ахметова та ФК «Шахтар»	3,5
Фонд Сергія Притули	3,2
Телемарафон ARD	2,1
Фонд Віктора Пінчука	1,8
Благодійний фонд RAZOM	1,7
Благодійний фонд KSE Foundation	1,5

Джерело – [17].

хідність налагодження системи психологічної підтримки для волонтерів на регулярній основі.

З метою оптимізації проблемних аспектів розвитку волонтерства в Україні вбачається за доцільне практичне залучення успішного досвіду розвинених країн [11]. Зокрема, дієві механізми підтримки волонтерських ініціатив характерні для США, де волонтер має переваги при наймі на роботу, у Молдові (переваги волонтера при вступі до закладів вищої освіти), у Польщі (волонтерська діяльність звільняє від сплати податку на прибуток), у Чехії, де стаж волонтерства враховується до загального трудового стажу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Дослідження соціального впливу волонтерства дозволяє досягнути поглибленого розуміння його функціоналу в суспільному розвитку. Волонтерська діяльність у часі війни є одним із значущих важелів підтримки соціальної безпеки на необхідному рівні, покращуючи якість життя цивільних та військових осіб, гарантуючи допомогу уразливим соціальним групам, підтримуючи стабільність.

Серед негативних чинників розвитку волонтерства на сьогодні варто відзначити недосконалість законодавчо-правового регулювання, наявність бюрократичних механізмів, низький рівень розвитку державно-приватного партнерства в контексті волонтерської діяльності. Це все ускладнює функціонування волонтерських організацій та спричинює низький рівень реєстрації волонтерів, стримуючи подальший поступ даного виду діяльності.

Волонтерство як суспільно корисний вид діяльності потребує подальшого розширеного дослідження для забезпечення ефективної підтримки зі сторони держави та органів самоврядування. Це дозволить підвищити рівень соціальної безпеки в суспільстві в часі війни та повоєнного відновлення, сприяючи його стійкому поступу.

Література

1. Blokha Y. Світоглядні засади волонтерства в Україні в умовах війни. Філософські обрії. 2023. № 47. С. 80–88. <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2023.47.282578>
2. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Науковий журнал «Українське суспільство». Укр. соціум. 2016. № 2(57). С. 25–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2016.02.025>
3. Яремчук С. С., Семенюк-Прибатьєв А. В., Адамівський В. І. Правові інструменти розвитку волонтерства в Україні: на виклики воєнного часу. Академічні візії. 2023. № 17. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/223>
4. Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика. Економіка та суспільство. 2023. № 52.
5. Яцюк Т. Теоретико-правова характеристика інституту волонтерства в Україні: основні законодавчі принципи. Collection of scientific papers «SCIENTIA». 2023. Sydney, Australia. С. 86–88. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/933>
6. Драпушко Р., Ілюк О. Формування філософії волонтерського руху як теоретичної основи особливого розуміння свободи. Мультиверсум. Філософський альманах. 2023. №1 (1). С. 40–56. DOI: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.1.1.3>
7. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд крізь призму неформальних інститутів. Політичні дослідження/Political Studies. 2024. №1 (7). <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/305717>
8. John P., Cotterill S., Moseley A., Richardson L., Smith G., Stoker G., Wales C. Volunteering. Nudge, nudge, think, think (second edition). 2020. Pp. 77–95. <https://doi.org/10.7765/9781526153487.00013>
9. Rochester C. Trends in volunteering. In The Routledge handbook of volunteering in events, sport and tourism (pp. 460–472). Routledge, 2021.

10. Hustinx L., Grubb A., Rameder P., Shachar I. Y. Inequality in volunteering: Building a new research front. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2022. №33(1). Pp. 1–17. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00455-w>

11. Dempsey-Brench K., Shantz A. Skills-based volunteering: A systematic literature review of the intersection of skills and employee volunteering. *Human Resource Management Review*. 2022. № 32(4), 100874. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2021.100874>

12. Webster N. J., Ajrouch K. J., Antonucci T. C. Volunteering and health: The role of social network change. *Social Science & Medicine*. 2021. № 285, 114274. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114274>

13. Kail B. L., Carr D. C. More than selection effects: Volunteering is associated with benefits in cognitive functioning. *The Journals of Gerontology: Series B*. 2020. № 75(8). Pp. 1741–1746. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa101>

14. Yumagulova L., Phibbs S., Kenney C. M., Yellow Old Woman-Munro D., Christianson A. C., McGee T. K., Whitehair R. The role of disaster volunteering in Indigenous communities. *Environmental Hazards*. 2021. № 20(1). Pp. 45–62. <https://doi.org/10.1080/17477891.2019.1657791>

15. Лише 5 тисяч українців зареєструвалися у Реєстрі волонтерів. 26 червня 2023 р. Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/real-volunteers>

16. Офіційний сайт. Міністерство соціальної політики України. URL: <http://surl.li/hhuen>

17. Ланда В. Перша десятка. Найбільші благодійники зібрали 63 млрд грн за 9 місяців війни. «Forbes Ukraine». 29 листопада 2022. URL: <https://forbes.ua/money/desyatki-milyardiv-na-armiyu-ta-dopomogu-10-naybilshikh-fandreyzingiv-za-chas-viyni-renking-forbes-29112022-10118>

Анотація

Замашкіна О. Д., Прудченко І. І., Чернікова Н. С. Соціальна діяльність волонтерських організацій у часі актуальних викликів війни. – Стаття.

Волонтерська діяльність формує стійку основу для ефективної взаємодії та співробітництва у векторній спрямованості на єдине суспільне благо. Від початку війни в Україні більш, ніж кожен другий громадянин у різних формах долучався до волонтерської діяльності. Дослідження присвячене аналітиці волонтерства як суспільно значимого явища, що сприяє забезпеченню соціальної безпеки України. У статті детерміновано основні виклики та проблеми, з якими стикаються волонтери в процесі діяльності, як зі сторони суспільства, так і з боку держави. Закцентовано значимість волонтерського руху як ефективного практичного інструменту об'єднання суспільства, синергізації його зусиль щодо гарантій соціальної єдності та розвитку громадянської свідомості. Обґрунтовано, що феномен волонтерства набув особливої актуальності на тлі масштабних викликів війни в Україні, забезпечуючи підтримку військовим та цивільним громадянам, внутрішнім переселенцям та вразливим соціальним групам. Досліджено роль волонтерської діяльності в процесі реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. Запропоновано низку кроків для оптимізації розвитку волонтерства в Україні, що вклю-

чають покращення державної підтримки, апгрейд законодавчо-правової підтримки, вдосконалення системи оподаткування, сприяння розвитку та формування механізмів ефективної взаємодії з суспільством. Доведено, що волонтерство формує наразі окремий, відносно незалежний інститут соціальної безпеки, що вимагає дослідження можливостей його гармонійного та безперешкодного розвитку. Обґрунтовано, що волонтерський рух створює передумови для створення цільових спільнот, в межах яких різних представників соціуму об'єднують взаєморозуміння, спільні цінності, що сприяє розвитку загальної концепції взаємодопомоги в соціумі, розвиває толерантність та емпатію, сприяє ефективному поступу громадянської свідомості та укріпленню соціальної єдності.

Ключові слова: волонтерська діяльність, соціальна безпека, вплив, соціальна відповідальність, воєнний час, громадянська свідомість, волонтерський рух.

Summary

Zamashkina O. D., Prudchenko I. I., Chernikova N. S. Social activity of volunteer organizations in the time of actual challenges of war. – Article.

Volunteer activity forms a stable basis for effective interaction and cooperation in vector orientation to a single social good. Since the beginning of the war in Ukraine, more than every second citizen has been involved in volunteering. The study is devoted to volunteering analytics as a socially significant phenomenon that contributes to the provision of social security of Ukraine. The article determines the basic challenges and problems that volunteers face in the process of activity, both from society and from the state. The importance of the volunteer movement as an effective practical instrument of uniting society, synergizing its efforts to guarantee social unity and the development of civic consciousness is signed. It is substantiated that the phenomenon of volunteering has become especially relevant against the background of large-scale challenges of war in Ukraine, providing support for military and civilian citizens, internal displaced persons and vulnerable social groups. The role of volunteer activity in the process of reintegration of internally displaced persons is investigated. A number of steps are proposed to optimize the development of volunteering in Ukraine, including improving state support, upgrading of legislative support, improving the taxation system, promoting the development and formation of mechanisms of effective interaction with society. It has been proven that volunteering is currently forming a separate, relatively independent institution of social security, which requires the study of the possibilities of its harmonious and unobstructed development. It is substantiated that the volunteer movement creates the preconditions for the creation of target communities, within which different representatives of society combine mutual understanding, common values, which contributes to the development of the overall concept of mutual assistance in society, develops tolerance and empathy, promotes the effective progress of civil consciousness.

Key words: volunteer activity, social security, influence, social responsibility, wartime, civil consciousness, volunteer movement.